

DEL CENTRE CATALÀ VILAFRANQUÍ AL NIU D'ART

RESUM

La recent publicació del volum d'Antoni Martorell, Ramon Esclasans i Claudi Mas sobre el segle XIX al Penedès,¹ resultat de la convocatòria realitzada pel Centre Catalanista Vilafranquí, ens ha portat a preguntar-nos sobre la vida d'aquesta entitat amb seu a la capital vilafranquina i també a l'entorn d'altres activitats que es van acabar aplegant durant el primer terç del segle XX en aquell fogar de cultura que va ser el Niu d'Art,

ABSTRACT

The recent publication of Antoni Martorell, Ramon Esclasans and Claudi Mas' book on the 19th Century in the Penedès Area², as a result of the call made by the Centre Catalanista Vilafranquí led us to debate about the existence of this organisation based in Vilafranca and also about other activities that took place during the first third of the 20th Century in such a beam of culture like the Niu d'Art.

És generalment acceptat que el catalanisme vilafranquí va encetar les seves activitats el 1889 al voltant del setmanari *Lo clam del Penedès*, iniciativa que va tenir continuïtat amb la creació del Centre Català Vilafranquí i poc després l'aparició del seu portaveu, *Las quatre barras*. Presidia l'entitat el notari Pere Sacases i Pernal, que també era el director de la publicació. Secases havia fet les primeres armes polítiques en el Partit Federalista Democràtic Republicà de Valentí Almirall.³ La primera etapa de *Las quatre barras* s'enceta l'any 1891, en concret al mes de maig,⁴ i fa constar la redacció i administració al carrer de la Font número 12, on potser també tenia la seva seu el Centre Català Vilafranquí. Entre els seus col·laboradors hi ha Torras i Bages, Josep M. de Fàbregues, Josep Cañas i Mañé, Eduard Vidal i Valenciano, Ramon Freixas, Manuel Sala i Carles Condis. La mort de Pere Sacases el 1897 va fer que passés a dirigir el setmanari l'advocat Antoni Lluch fins a mitjans de l'any 1900, quan les circumstàncies polítiques van fer aconsellable suspendre'n la publicació.

La vida del Centre va estar marcada per la celebració de conferències i vetllades literàries, així com la convocatòria de dos certàmens sobre estudis locals, els anys 1893 i 1895, que van comptar amb personalitats com Jaume Ramon i Vidales, Eduard Vidal, Lluís Àlvarez, Josep M. de Fàbregues, Pere Bolet i Artigas, Ramon Parera i Marquès i Antònia Gili. L'entitat va premiar i va

1 Antoni Martorell i Pañellas, Ramon Esclasans i Milà, Claudi Mas i Jornet. *El Penedès al segle XIX*. Institut d'Estudis Penedesencs 2010.

2 Antoni Martorell i Pañellas, Ramon Esclasans i Milà, Claudi Mas i Jornet. *El Penedès al segle XIX*. Institut d'Estudis Penedesencs 2010.

3 Antoni Martorell (et alt.). *El Penedès...* 2010. Pg. 218-219.

4 Així ho hem pogut veure al Centre de Documentació de la Vinya i el Vi de Vinseum, al qual agraïm les facilitats per a la seva consulta.

contribuir a editar els treballs guardonats, en realitat un estudi sobre l'església de Sant Francesc i una biografia d'Antoni Maria Fontanals.⁵ A les darreries del 1895 el Centre Català Vilafranquí va tancar portes i el 1896 en va ser continuador el Centre Catalanista de Vilafranca,⁶ que va encetar les seves activitats bo i mantenint la publicació de *Las cuatro barras*.

Mítings polítics, conferències i vetllades literàries marquen la vida de l'entitat, que aviat iniciarà una fructífera col·laboració amb la Societat Cultural La Violeta, fundada pel mestre Antoni Insenser i Bertran el 1881 i que el 1886 havia esdevingut acadèmia artística impartint classes de solfeig i piano i comptant amb un jove músic que després trobarem al seu capdavant: Francesc de Paula Bové.⁷ La Violeta i el Centre Catalanista de Vilafranca van organitzar activitats conjuntes, com algunes vetllades de cançons populars catalanes.

L'any 1900 el Centre, a iniciativa de Claudi Mas i Jornet, membre de la junta directiva, va convocar un certamen adreçat a aquells estudis que observessin els diversos aspectes del Penedès en el segle que s'acabava de traspasar. Entre la data de la convocatòria i la del lliurament de treballs hi va haver un any de coll, i fou justament en aquest espai de temps que l'entitat va ser acollida per La Violeta en el nou espai que havia acabat d'estrenar aquell abril,⁸ al número 15 del carrer de la Font, indret que esdevindria mític i que popularment seria conegut com a Niu d'Art o l'Esbart Coral. D'aquest canvi de domicili n'és una referència el fet que les bases de l'esmentat certamen indiquin que els treballs que es presenten al concurs s'han de fer arribar al domicili del secretari del jurat, al número 4 del carrer de la Cort.

Estem parlant d'entitats catalanistes situades en la línia de la petita burgesia vilafranquina. Es tractava d'un grup molt relacionat, de manera que a tot arreu trobem els mateixos noms. Així, els tres autors que finalment acabaran guanyant el certamen -Martorell, Esclassans i Mas- havien fet les primeres armes de joventut en els darrers anys del dinovè segle al Centre Català Vilafranquí, i posteriorment van esdevenir membres actius del Centre Catalanista de Vilafranca. Ramon Esclassans i Claudi Mas eren, a més, bons amics des dels anys escolars.

EL CERTAMEN SOBRE EL SEGLE XIX

L'edició dels treballs guardonats en la convocatòria en un volum amb el títol *El Penedès⁹ en el segle XIX. Concurs d'Història Contemporània organitzat pel Centre Catalanista, patrocinat pel Il·lustre Ajuntament de Vilafranca y celebrat en el XXXI d'Agost de MCMI* ens permet conèixer molts aspectes del Centre. En tractar-se d'una edició costosa pel nombre de pàgines que ocupava, es devien fer pocs exemplars de l'edició completa i relligada, i els treballs es van difondre en un

5 Treball de Ramon Parera i Marqués i Claudi Mas i Jornet. L'edició definitiva va ser *Monuments vilafranquins. La iglesia de Sant Francesc y la capella de Sant Joan*. Estampa d'Anton Comas. Vilafranca 1896. Desconeixem qui va ser l'autor de l'estudi sobre Antoni Maria Fontanals, i, si es va publicar, no l'hem vist mai. Antoni Martorell (et alt.). *El Penedès...* 2010. Pg. 203

6 Antoni Martorell (et alt.). *El Penedès...* 2010. Pg. 221.

7 Joan Cuscó Clarasó. *Els goigs a sant Fèlix. Música, festa i tradició* Abadía de Montserrat. 2000. Pg. 101.

8 Joan Cuscó. *Els goigs...* Pg. 101.

9 Un dels punts de debat era l'etimologia del topònim de les nostres comarques, de forma i manera que l'edició s'obre amb el següent advertiment que transcrivim literalment: "Atenentse a cualsevol de las etimologías atribuídas al nom d'aquesta comarca, lo meteix que guiantse en las formas ortograficas am que trobèim dit nom mestres la influència castellana no l'ha coprromput y fins en diversos documents de comensos del segle XIX; s'ha cregut oportú seguir en el present tomo las petjadas d'En Gayetá Vidal y Valenciano, En Ramon Freixas y altres reputats escriptors vilafranquins que es proposaren restaurar la paraula PENADÉS, com a més pura y apropiada que la de *Panadès* amb que ara s'acostuma nomenar la nostra comarca.- En lo demás s'ha respectat la ortografia que cada autor ha tingut a bé usar en els travalls d'aquest volúm." Sobre els altres aspectes de l'edició podeu veure la justificació introductòria a l'edició d'Antoni Martorell (et alt.) *El Penedès...* 2010. Pg. 9 i 10.

tiratge dels tres estudis per separat i amb numeració pròpia.¹⁰

L'acte de lliurament dels guardons del certamen convocat pel Centre Catalanista es va celebrar durant la Festa Major de Vilafranca del 1901 i va comptar amb el patrocini de l'Ajuntament de Vilafranca. A l'edició consten com a protectors del certamen la Diputació de Barcelona; el Bisbe de Barcelona, Josep Morgades; el comte de Moy, i Ròmul Bosch i Alsina, diputats a Corts pel districte; Pere G. Maristany, diputat provincial; i l'alcalde de la vila, Albert Moliner.¹¹ Si aquests ho eren pel seu caire institucional, a nivell personal trobem també un llistat de fills de la vila que hem de considerar membres destacats de la petita i mitjana burgesia comarcal i propers als plantejaments del catalanisme que propugnava el Centre Catalanista. En concret, a l'inici de l'esmentada edició completa es fan constar en ordenació alfabètica els noms de Joan Aixelà, Enric Amiguet, Joan Barguñó, Carles Condis i Alegret,¹² Josep M. Echevarria, Jocundo Estalella, Josep M. de Fàbregues, Raimon Fortuny de Dalmau, Artur Inglada,¹³ Josep Girona i Trius, Josep Jané, Vicens Mestres, Joaquim Martorell, Pere Monner, Josep Olivella i Ràfols, Francisco de P. Parés i Castelltort, Mn. Josep Planas,¹⁴ Antoni Piera, Mn. Miquel Piera, Pere Ràfols, Salvador Rovira, Felip Sancho i Condis, Josep Sancho i Condis, Enric Sardà, Manuel Sala i Mestre, Cristòfol Santacana, Joan Torres, Ernest i Pelegrí Trius i Via, Camil Vallès, Pau Via Oliveras¹⁵ i Enric Vidal i Valenciano.¹⁶ També hi van donar suport entitats com el Centre Agrícola del Penedès, el Centre de la Unió i la Lliga Industrial i Comercial de Vilafranca.

Com hem dit, el dia 1 d'abril de 1900 es van donar a conèixer les bases de la convocatòria signades per Joan Olivella i Almirall, secretari del Centre Catalanista de Vilafranca. Es van proposar els següents temes: 1/ Notícia històrica de la part que prengué el Penedès en la guerra del Francès. 2/ Principals manifestacions de la vida política del Penedès des de la Guerra del Francès fins a l'acabament del segle XIX. 3/ Apunts sobre el moviment intel·lectual i artístic. 4/Notes crítiques sobre les vicissituds de l'agricultura, indústria i comerç durant el segle XIX, deduint-ne els mitjans per aconseguir el seu foment i prosperitat. 5/ Breu ressenya de les malalties epidèmiques i infeccioses al Penedès durant el segle XIX i mitjans higiènics que haurien d'adoptar els municipis per evitar-les o minorar-les. I 6/ Apunts sobre els costums que es perden i els que es queden.

El premi destacava pel compromís de publicació en un volum dels treballs guardonats i també dels accèssits, si se'n concedien i el jurat ho considerava convenient. Aquest era format per algunes personalitats ben remarcables de la cultura catalana, presidit pel doctor Bartomeu Robert i

10 Els textos introductoris d'aquesta edició conjunta no els vam incorporar a l'edició del 2010. Volem agrair al Centre de Documentació de la Vinya i el Vi de Vinseum les facilitats que ens han ofert per consultar-ne un dels pocs exemplars que coneixem.

11 Hisendat i membre del Partit Conservador. Ramon Arnabat (et alt.) *Història de Vilafranca del Penedès*. Vilafranca 2008. Pg.319.

12 En aquell moment presidia el Centre Catalanista, potser ja era el metge municipal i possiblement ja estava treballant en el seu *Assaig de topografia mèdica de Vilafranca del Penedès*, que va enllestir l'octubre de 1905, estudi que l'Ajuntament vilafranquí es va comprometre a publicar, però que mai no va veure la llum. Tot i això, l'original ha arribat fins als nostres dies.

13 Pare de l'artista. Vid. Jaume Mercader-Miret. *El nostre Pere Ynglada i Sallent, a Miscel·lània Penedesenca 1980*. IEP. 1981. Pg. 91 i següents.

14 Sobre Mn. Planas Vid. Joan Solé i Bordes. "Aproximació a la biblioteca barroca de la Comunitat de Preveres de santa Maria de Vilafranca del Penedès", *El Penedès dins la Catalunya Moderna. Actes de les XVIII Jornades d'Estudis Penedesencs*. IEP. Vilafranca 2009.

15 Americano, nascut el 1830. Vid. Joan Solé Bordes. "D'alguns americanos vilafranquins i els orígens de la Caixa d'Estalvis del Penedès." Revista *Del Penedès*, núm. 25. IEP, 2011.

16 Darrere dels germans Vidal i Valenciano, en Gaietà i l'Eduard ja havien mort. Vid. Joan Solé i Bordes, "La petita oligarquia vilafranquina a l'entorn de la guerra del Francès: els Vidal i els Freixas", dins Ramon Arnabat Mata, amb anotacions de Joan Solé Bordes, *La família Vidal Verdaguer, de proveïdors de l'exèrcit a hisendats*. Consell Comarcal de l'Alt Penedès. Vilafranca 2008. Pg. 19. Nota 7.

comptant com a vocals amb Jaume Massó i Torrents, Raimon Casellas, Joaquim Martorell, Antoni Lluç i Manuel Sala, i Claudi Mas i Jornet com a secretari.

Un any després, el dia 1 d'abril de 1901, el secretari del jurat donava a conèixer que s'havien rebut un total de divuit treballs. El veredictes del jurat portava data del 18 d'agost d'aquell 1901 i concedia el premi en els temes 1 i 2 a Ramon Esclassans i Milà pel seu *Estudi crític-històric del Penedès en el segle XIX*. El tema 3 va ser declarat desert, així com el 5 i el 6; el premi del tema 4 es va concedir a Antoni Martorell i Pañellas per *El Penedès. Notes crítiques sobre les vicissituds de l'agricultura, indústria i comerç durant el segle XIX deduint-ne els medis per lograr llur foment i desenrotlló*. Finalment, en el tema 6 no hi va haver premi ni accèssit però sí una menció honorífica al treball *Costums que es perden i costums que es queden*, de Francesc de P. Huguet i Mainer, que no es va publicar.¹⁷

L'edició completa va incloure una breu memòria del secretari del Centre Catalanista, Francesc de P. Parés i Castelltort, que va ser llegida en l'acte de lliurament dels guardons; allí va recordar que Claudi Mas i Jornet, bibliotecari de l'entitat, havia estat el primer a proposar la celebració d'aquest concurs, iniciativa que havia estat acollida amb entusiasme per l'entitat i els organismes i societats que li van donar suport, començant per l'Ajuntament de Vilafranca. Va tenir un record per a la recent mort del bisbe Josep Morgades, fill de Vilafranca, així com el traspàs de Pau Via Oliveras, "...comerciant tan emprenedor con honrat i amic de sa vila nadiua, que li deu la implantació d'una indústria moderna de ben profitosos resultats per a la nostra població."¹⁸ Encara va esmentar la mort de Joaquim Abella i Cases, metge de marina, i va cloure les seves paraules referint-se a la "regeneració de la Pàtria catalana".

La memòria del secretari del jurat i promotor de la iniciativa, Claudi Mas i Jornet, és prou extensa. En el decurs de deu pàgines ressegueix els diversos treballs presentats a cada un dels apartats per acabar reconeixent que el resultat del concurs havia estat més modest del que s'esperava i que en ell mateix –indicava Mas– era un símbol de vitalitat i una afirmació categòrica que el Penedès podia regenerar-se.¹⁹ El final del parlament creiem que mereix ser recollit –fins i tot respectant la grafia original– pel seu caire de plantejaments marcadament catalanistes, gairebé d'arenga patriòtica:

"No tot han de ser juglars de nostres desgovernants: no tot són dèbils servents que saben doblegar l'espina pera besar la mà dels fuetejadors de la Patria; no tot són inconscients aduldors dels recalcitrants centralistes, en quin obsequi els sembla poc cualsevol vergonyosa humiliació, com la que avui es consuma a Vilafranca, per uns quants pobres d'esperit, respatllant i festejant a un ministre del Poder Central, segurament perquè hem agut de satisfer la contribució de las vinyas filoxerades malgrat la llei dispensadora que per Catalunya, com tantes altres, ha sigut lletra morta...: no! també al Penadès hi ha una part sana i viril que sab treballar am fê, convicció i constancia per la Comarca, i d'Oaixò n'ès una prova elocuent el Concurs d'Istoria «El Penadès en el sigle XIX». Aquet Concurs, ensems qu'un testimoni de gratitut vers les generacions passades, és una manifestació palesa de la cultura de la generació actual, qu'estudia'l passat perquè's vol copneixe a sí meteixa a fi de saber què és lo que'ns sobra, que lo que'ns falta, què lo que podèm i lo que debèm fer per anar avant. –Som avensats i perxò no volèm trencar la tradició, puig sabem bé que «trencant-la s'impossibilita'l progrés», com diu en sas Institucions de Catalunya mon estimat amic

17 N'era autor en Francesc de P. Huguet i Mainer. Caldria resseguir que no s'hagués publicat a la premsa de l'època.

18 Antoni Martorell (et alt.) *El Penedès...* 1902. Pg. 14.

19 El plantejament regeneracionista que veurem en diversos parlaments derivava amb tota probabilitat de la crisi del 1898 produïda com a resultat de la guerra de Cuba.

Al número 15 del carrer de la Font, la façana del Niu d'Art en l'actualitat.

Al primer pis, el finestral neogòtic amb el característic capitell de la mona acordionista.

L'altre capitell amb l'animal dels llibres.

el jove i ya ilustre escriptor Mn. Salvador Bové. Som avensats i perxò encaminem el nostre umil esfors a la gloria i a la prosperitat de Catalunya, qu'ès la nostra prosperitat i la nostra glòria"²⁰.

També el discurs del doctor Robert, president del jurat, fou prou ampli. Amb to regeneracionista va recordar les grandeses de Catalunya i d'Espanya en altre temps, fent un repàs als principals esdeveniments històrics i comentant finalment les energies renovadores de les quals disposava Vilafranca i de les quals eren bones mostres personatges com Xavier Llorens i Barba, Manuel i Pau Milà i Fontanals, els bisbes Estalella i Morgades o el doctor Fèlix Jané. Unes energies que, en opinió del doctor Robert, no estaven renyides amb la tradició popular, de manera que –com no podia ser d'altra manera un 31 d'agost– va fer referència als Xiquets de Valls: "Y que avui, quan davant vostra Casa Comunal feien llurs atrevits castells i torres jo, com anatòmic i com artista, hauria volgut veure nus per admirar tota l'arrogant bellesa d'aquelles musculatures atlètiques, tot l'encant d'aquelles formes esplèndidament varonils, tota l'hermosura d'aquell símbol d'una raça forta."²¹ Per Bartomeu Robert el país tenia la primera condició per prosperar: l'amor al treball. El parlament va acabar parlant de la llibertat i la divisió de poders com a solució als problemes del país i va remarcar la importància de la llengua catalana i els seus parlants.

Finalment, l'edició completa que esmentem inclou el discurs d'agraïment del Dr. Carles Condis, president del Centre Catalanista de Vilafranca, que va remarcar la importància de la convocatòria, el valor de la labor del jurat i les personalitats que el formaven, entre ells el patrici i catedràtic de la Universitat Bartomeu Robert que el presidia: "Aquest distingit patrici, que ara de poc tingué la honrosa satisfacció del portar al Congrés espanyol la veu de Catalunya, i allí, en aquell manicomi polític, a on tan hi abunden els *catalanoclastas*, fer-hi, com a panacea d'aquell malaltia intel·lectual, una exposició clara, categòrica i eloqüent de les aspiracions del poble català."²² També va agrair la presència en l'acte del diputat provincial Marc Mir i del degà del Penedès, va felicitar als guanyadors, als patrocinadors i als joves coristes d'una colla de poblacions penedesenques²³ que es van aplegar per amenitzar l'acte amb un concert.

Els textos introductoris es clouen amb l'acta de la celebració. Aquesta es va portar a terme al saló del vilafranquí teatre del Tivoli la tarda del dia 30 d'agost. Es descriu tot el protocol, el lliurament dels premis, consistent en uns diplomes en aquarel·la de l'artista Antoni Utrillo, "i fineix l'acte entonant-se l'himne català *Els Segadors*, respectuosament escoltat a peu dret per tots els concurrents".²⁴

DE L'ORFEÓ VILAFRANQUÍ AL NIU D'ART

Com hem dit, aquell 1901 La Violeta havia estrenat la nova seu social al carrer de la Font. Comptava amb els més destacats músics de l'època, de manera que al costat d'Antoni Insenser hi havia Francesca Prats,²⁵ Francesc de P. Bové i Pau Valls. L'entitat tenia tres formacions corals i 90 orfeonistes.²⁶ El 1910, mort ja uns mesos abans el seu fundador, Antoni

20 Antoni Martorell (et alt.) *El Penedès...* 1902. Pg. 25 i 26.

21 Antoni Martorell (et alt.) *El Penedès...* 1902. Pg. 32 i 33.

22 Antoni Martorell (et alt.) *El Penedès...* 1902. Pg. 35 i 36.

23 Les formacions vilafranquines Avant i coral El Penedès, i les de Sant Pere de Riudebitlles, Sant Quintí de Mediona i Sant Joan de Mediona.

24 Antoni Martorell (et alt.) *El Penedès...* 1902. Pg. 40.

25 Mare de la professora de música Maria Dolors Calvet.

26 Joan Cuscó Clarasó. *Els goigs...* Pg. 101.

Insenser, la coral va debutar com a Orfeó Vilafranquí i l'agost de 1912 consta que l'Acadèmia Artística La Violeta, Orfeó Vilafranquí, va demanar una subvenció municipal per fer classes de solfeig.²⁷ La dirigia llavors el més reconegut deixeble d'Insenser i continuador de la seva labor en l'àmbit vilafranquí: Francesc de Paula de P. Bové. En aquella entitat es van revelar, segons el cronista d'aquest temps,²⁸ les dots musicals de joves com la violoncel·lista Maria Bové, filla del mestre, o la violinista Àfrica Lara, filla del reconegut fotògraf.

Va ser en aquell indret, al número 15 del carrer de la Font, on el 1915 i com a resultat d'una tertúlia d'esperits inquiets es va crear el Niu d'Art. Oficialment, l'entitat s'acollia a la seu del Foment Autonomista, entitat en la qual havia derivat aquell Centre Catalanista de Vilafranca i que tindria durant molts anys la titularitat de l'immoble. En realitat, el Niu d'Art constava com una secció del Foment i va passar a utilitzar el seu saló d'actes, convenientment decorat per Josep Senabre, per celebrar-hi exposicions, conferències i tertúlies. La sala comptava amb un foc a terra i es complementava amb un rellotge de paret, de peu, construït al darrer terç del segle XIX que probablement procedia del domicili particular d'alguna família vilafranquina i que el 1939, mercès a les intercessions del patriarca vilafranquí Antoni Massanell i Casas, va passar a la Casa de la Vila, on es manté a la sala de Sant Ramon de Penyafort, popularment anomenada de Pau Boada, com a testimoni mut i aturat de la història vilafranquina.²⁹

Mentrestant, s'havia reprès la publicació de *Las quatre barras*, que havia tornat a veure la llum en una segona època el 1918³⁰, amb redacció i administració a la plaça de Sant Joan,³¹ però que finalment el 1920 ja feia constar la redacció i administració al carrer de la Font, 15, la seu del Foment, de l'Orfeó i del Niu d'Art.³²

Pocs anys després, el 1920, es va constituir l'Esbart Coral Catalunya Nova que dirigia el mestre Pau Valls, entitat que es va acabar fusionant el 1922 amb l'Orfeó Vilafranquí sota la direcció de Bové. Tot i que a nivell popular es mantenien com a Orfeó i Esbart Coral Catalunya Nova, oficialment esdevingueren l'Agrupació Musical de Vilafranca, amb seu al mateix indret del carrer de la Font.

A la sala d'actes del Niu d'Art hi havia diverses reproduccions en guix i a escala natural d'escultures clàssiques, possiblement emprades per a classes de dibuix i que van rebre els comentaris irònics de mossèn Trens, un dels habituals de l'entitat, a la sèrie "Els clàssics hostes del Niu d'Art", on aquells personatges (el Moisès de Miquel Àngel, la Venus del Milo, etc.) visitaven Vilafranca.³³

Aquell Niu d'Art va ser el punt de confluència de les ambicions museístiques i literàries d'una colla de penedesencs que no es cansaven d'aplegar pedres velles i pintures contemporànies, un llegat que en part va arribar a esdevenir finalment patrimoni del Museu de Vilafranca. Però la història de l'entitat és farcida d'alts i baixos, inestable com tantes, tot i que sembla que va ser la part més activa del Foment Autonomista. Els homes que li van donar volada, des del

27 21 d'agost de 1912 Llibre d'actes de l'Ajuntament de Vilafranca (ACAP).

28 Manuel Benach. *Els vilafranquins del segle XX*. Vilafranca 1978.

29 Del rellotge i de l'entitat ens n'han quedat les cròniques de Manuel Benach i Torrents i el treball Joan Solé i Bordes "Història d'un rellotge", a *El 3 de vuit*, 27 d'agost de 1993. Pg. 47.

30 Hem vist el número 43 de l'any 2, de 5 de gener de 1919 al Centre de Vinseum.

31 Als números 5 i 7, que potser corresponien a un dels entresols que allí hi ha o als baixos de la impremta de cal Cuscó, on veia la llum.

32 N'hem vist al Centre de Documentació de Vinseum el número 126 de 31 de juliol de 1920 amb aquesta nova adreça.

33 Van ser publicades el 1917 a les pàgines d'Acció, com sempre sota pseudònim, però la sèrie va restar inacabada. Les vam aplegar finalment al volum *Manuel Trens. Vilafranca senyora vila i altres proses*. Vilatana. Vilafranca 1990.

doctor Ricard Fortuny a Joan Trens i el seu germà Manuel, el ja esmentat Antoni Martorell, Romà de Saavedra, a més dels músics que hem anat referenciant, van veure com el 1927 el règim del dictador Primo de Rivera obligava a tancar-ne les portes després de l'episodi de l'Escola d'Art.

DEL L'EXPOSICIÓ D'ART DEL PENEDÈS A L'ESCOLA D'ART

El 1926 Vilafranca acollí al col·legi de Sant Ramon, al palau del Marquès d'Alfarràs, la I Exposició d'Art del Penedès durant els dies de la Festa Major. La convocatòria va ser certament exitosa i els resultats excepcionals, però -tot i la mà esquerra, autoritat i prestigi eclesiàstic de Mn. Trens, ànima de la convocatòria- sembla que el tema no va acabar de quadrar a l'Alcaldia de la vila que llavors encapçalava Joan Àlvarez de Sisternes, símbol del directori militar de Primo de Rivera a la població. Aquest detall resulta prou evident a la vista de la mínima presència municipal en els principals actes d'aquella I Exposició d'Art del Penedès.

Manuel Trens i el grup de la seva corda van veure molt clar, però, que havia arribat l'hora de tirar endavant una Escola d'Art a Vilafranca, i del tema n'havia parlat el mateix doctor Trens en una conferència en l'entorn de la I Exposició d'Art del Penedès. L'il·lustre sacerdot vilafranquí mantenia relacions de primera línia amb el món de l'art i exercia de consiliari del barceloní Cercle Artístic de Sant Lluc, de manera que va portar de Girona l'artista Jaume Busquets, a qui confià la direcció de la tot just creada Escola d'Art. Aquesta obrí les seves portes al Niu d'Art la tardor de 1926 i funcionà en base a una comissió mixta amb representants de l'Ajuntament i del Niu d'Art. El tema, però, no va acabar de quallar, sense que en aquest moment ens sigui possible precisar si l'empenta de tancar portes va venir de l'Ajuntament. En qualsevol cas, les autoritats municipals no hi van fer gran cosa, el local va ser clausurat oficialment i ni l'Orfeó ni el Niu d'Art ni l'escola van tenir on anar. Es va dir que tot plegat havia estat cosa de la situació que vivia el país sota la dictadura de Primo de Rivera, i així va quedar registrat a la crònica de la petita història de la vila.

El neguit de cultura era, però, evident, i durant aquells anys de silenci derivat de la clausura esmentada van ser el Patronat de Cultura de la Societat la Principal i, en menor mesura, l'Associació Catòlica, els encarregats de programar concerts, conferències i exposicions, algunes al Centre Agrícola del Penedès. Un parell d'anys després, encara amb Joan Àlvarez com a cap del consistori, es tornà a insistir per obrir el Niu d'Art. Les entitats que van promocionar el retorn a aquell espai de cultura van ser l'Esbart Coral, que acabaria donant nom popular a l'edifici en la seva darrera època, i l'Orfeó Vilafranquí. Tot i que no podem assegurar que el Foment hi pogués mantenir cap activitat legal, diversos documents dels anys trenta que hem tingut a les mans encara van a nom del Foment Autonomista.³⁴ En realitat, des del 1926 les dues entitats corals funcionaven oficialment com a Associació de Música de Vilafranca i organitzaven concerts al saló del Centre Agrícola o a l'escenari del Casal. El setembre del 1929 l'entitat s'anomena Agrupació Musical de Vilafranca i organitza al Niu d'Art una exposició de fotografies de Mallorca. Entre els joves que es mouen a l'entitat hi ha vilafranquins com Antoni Massanell, Guitart, Joan Castany, Cuc, Rovira de cal Vicentó, Pallejà i Esteve "de les gasoses".

Ja feia anys i panys que *Les Quatre Barres* havia finit, i quan l'immoble del carrer de la Font tornà a obrir les seves portes el 1929 s'hi instal·là la redacció de la *Gaseta de Vilafranca*, fins llavors ubicada a la impremta de cal Claret, al carrer de la Parellada. Com que la publicació era de base cultural, l'espai els serví per organitzar activitats culturals i el 26 d'octubre hi va donar una conferència Josep Maria de Sagarra. Va presentar l'acte Josep Maimó, i Sagarra comença agraint

³⁴ Hem vist rebuts de subministrament elèctric adreçats a l'entitat als anys trenta.

la invitació i el suport que li donaven, perquè en aquell moment hi havia endegada una campanya en la seva contra.

La *Gasetta*, que es publicava des del 1926 i arribaria fins al 1931, va anunciar aquell 1929 una programació cultural continuada, de manera que en aquelles sales es van poder veure les primeres exposicions del jove artista Lluís Maria Güell, en concret del 22 de desembre de 1929 al 12 de gener de 1930. El dia d'inauguració de la mostra, l'arquitecte Torres-Clavé va fer allí mateix una conferència parlant d'arquitectura moderna i el cantant Carles Vives va oferir un recital. Es va representar una obra de teatre de Max Aub i el Quartet Iberia va oferir un concert de Música de Cambra. Poc després, el xicot del cal Moy hi va exposar una sèrie de nus femenins que van provocar tota mena de comentaris malintencionats entre els vilafranquins benestants.³⁵ Allí es van sentir també conferències notables, bàsicament sobre temes artístics, com la del vilanoví Josep Francesc Ràfols i alguna del doctor Trens.

A més d'aquestes activitats i de les sortides que realitzaven les formacions corals, els dos moments de més relleu de l'any en l'entitat eren la celebració del Carnestoltes i les Caramelles, aquestes a càrrec del cor masculí. Al primer pis de l'immoble del carrer de la Font hi havia el cafè, l'atena en Jepet cada dia a partir de les sis de la tarda; també s'hi feia ball en determinats moments de l'any, habitualment amb un caire prou familiar. Posats a acollir les activitats més diverses, també va ser al Niu d'Art on va iniciar els seus assaigs la Royalty, que esdevindria famosa orquestrina, una formació que va triomfar en el seu debut el 1930 a l'escenari del Casino, amb noms com Berdier, Bertran, Ferrer, Ramon Evaristo, Nutó o Pepito Colomer. Aquesta activitat de ballaruga va perdurar amb certa eufòria als vespres durant bona part dels anys de la Guerra Civil.

Tot i que el local va acollir també alguna temporada el Centre Excursionista Vilafranquí, l'entitat popular més curiosa que es va constituir en aquell espai va ser la Confraria del Sant Aliment, una creació atribuïda en bona part a les qualitats culinàries de l'Esteve "de les gasoses". S'aprofitava la cuina del local i les aportacions de la natura com les granotes o els cargols quan plovia. Al Niu d'Art la colla d'amics que constituïa la Confraria havien pogut gaudir d'àpats memorables que presidia un cullerot de dimensions gegantines, el símbol del sant aliment.

35 Hi havia qui assegurava que eren retrats de les criades de casa seva i a partir d'aquí la imaginació vilafranquina amiga de la gresca patrocinava tota mena de murmuris malèvols.